

RECENSION

Emma Eldelin: *”De två kulturerna” flyttar hemifrån: C.P. Snows begrepp i svensk idédebatt 1959–2005*

1959 höll Charles Percy Snow den föreläsning, *The Rede Lecture*, vars budskap skulle bäras över världen i nära ett halvt sekel och som fortfarande påverkar våra föreställningar om vetenskap och kultur. Huvudbudskapet var att de ”litterära intellektuella” och naturvetenskapsmännen levde i skilda världar, de kunde inte kommunicera med varandra. I det engelska samhället fanns det ingen mötesplats eller enhetskultur som gjorde det möjligt. ”De litterära” skildrades som konservativa, bakåtsträvande och pessimistiska, medan naturvetarna beskrevs som framtidsinriktade, radikala och optimistiska.

När ”de två kulturerna” flyttar till Sverige vid 1960-talets början översätts begreppen i ett helt annat tolkningssammanhang än det engelska. Här hade utbildning och kultur länge präglats av ett bildningsbegrepp hämtat från den tyska kulturen som hade få motsvarigheter i den engelska. Beteckningen humanist för en som forskar i humaniora fanns inte motsvarighet till i England. En hel avdelning i Snows skrift, *The rich and the poor*, som behandlar de fattiga

ländernas behov av vetenskap och teknik, försvinner i den svenska receptionen. Denna översättning till ett svenskt tolkningssammanhang är ämnet för Emma Eldelins avhandling, skriven vid Tema Kommunikation vid Linköpings universitet.

Eldelin visar här att den svenska utbildnings- och kulturdebatten då till stor del präglades av ett ifrågasättande av det klassiska tyska bildningsbegreppet. Vid ingången till 1960-talet riktades stark kritik från olika håll mot en förädlade, åldersstigen syn på bildning. Bildningsbegreppet miste sin tillämplighet i skolans läroplaner. En rad skribenter tog Snows skrift som utgångspunkt för en förnyad diskussion om bildning som innefattade naturvetenskapen. En av de mest inflytelserika skrifterna var Erik Hjalmar Linders *Bildning i tjugonde seklet* (1962). Den tillsammans med en artikelserie i Dagens Nyheter under rubriken bildningsideal i rymdåldern, angav tonen för den första receptionen av ”de två kulturerna”.

Emma Eldelin använder begreppshistorikern Reinhard Kosellecks begrepp semantiskt fält för att analysera överflyttningen. De två kulturerna hamnar i ett nytt fält. Här sker en singularisering som innebär att ett begrepp med allmän karaktär som bildning används för att definiera en speci-

Eldelin, Emma (2006): *”De två kulturerna” flyttar hemifrån: C P Snows begrepp i svensk idédebatt 1959–2005*. Stockholm: Carlsson.

fik grupp. Resultatet blir ett ”vi” och ett ”dom” som skapar och markerar skillnader. Bildning knyts på det sättet till en grupp humanister och ställs i motsats till naturvetenskapens ”nytta”. På så sätt försöker flera skribenter göra upp med ett föråldrat bildningsbegrepp, präglad av en borgerlig, förfinad och isolerad värld. Begreppet bildning präglas även till stor del av vad Koselleck kallar ”det osamtidigas samtidighet”, vilket innebär att begrepp samlar på sig skikt av mening från olika tider. De olika temporala skikten står i ett osamtidigt förhållande till varandra. Hur skulle bildning med ålderdomliga konnotationer kunna användas i en modern värld, starkt präglad av rymdålderns teknik och naturvetenskap?

Ett direkt genomslag i skolan fick ”de två kulturerna” i 1963 års betänkande för gymnasiet. Bildning gjordes om till orientering som skulle motverka alltför tidig specialisering. Ämnet idé- och lärdoms historia skulle användas för den orientering som innefattade både humaniora och naturvetenskap. Naturkunskap infördes som orienteringsämne. I 1965 års läroplan för gymnasieskolan preciserades hur idéhistoria och naturkunskap skulle integreras i undervisningen. Ett konkret resultat blev en lärobok, *Idé och samhälle*, skriven av litteraturhistorikern Sigvard Magnusson och fysikern Tor Ragnar Gerholm. Boken ger en beskrivning av humanistiska och naturvetenskapliga idéer genom historien.

I det kommande decenniet blev bildningsdiskussionen och ”de två kulturerna” inaktuella, för att komma tillbaka på 1980–90-talen, både i skolans läroplaner och i högre utbildning. Emma Eldelin ger en levande beskrivning av hur denna debatt förs, dels i

relation till kulturen, dels inomvetenskapligt. Författaren Elisabeth Hermodsson och astronomen Peter Nilsson får representera ömse sidor om gränslinjen humaniora och naturvetenskap. Den inomvetenskapliga debatten präglas av Georg Henrik von Wrights böcker som i första skedet talar om behovet av en enhetskultur, men som går över till mer teknik- och vetenskaps pessimistiska ställningstaganden i *Vetenskapen och förnuftet*. Den flitige debattören P C Jersild riktar i sina artiklar in sig på humanioras identitetsproblem.

Avhandlingen avslutas med en skildring av olika försök att överskrida ”de två kulturerna”, främst genom Peter Nilssons författarskap. Litteraturvetaren Erland Lagerroth använde termodynamikern Ilya Prigogine och filosofen Isabelle Stengers gigantiska försök att överskrida skillnaden i boken *Ordning ur kaos*, eller som den franska titeln lyder ”La nouvelle alliance”.

Emma Eldelin är en boren författare, hon skriver väl, vilket gör boken till en läsoplevelse. Det är inte ofta man sträckläser en avhandling, men här går det inte att sluta. Skulle jag önska något mera av denna välskrivna och tänkvärda avhandling vore det att den mycket intressanta begreppshistoriska ansatsen vore mer genomförd i avhandlingen. Boken kommer med all säkerhet att betyda en förnyelse av den ständigt pågående diskussionen om vetenskapernas inbördes förhållande till varandra och bildningstankens osamtidiga samtidighet.

Bernt Gustavsson

Bernt Gustavsson är professor i pedagogik vid Örebro universitet, Pedagogiska institutionen, 701 82 Örebro.
E-post: bernt.gustavsson@pi.oru.se